52

BOERENFEEST IN DE HERBERG
(EX-VERZAMELING GOLDSCHMIDT TE FRANKFURT a. M.)

8020

THE CLEVELAND MUSEUM OF ART

braken hier niet te veel zocht in diens houding en uitdrukking. Hoogstens verklaart hij de bruid met klem, dat hij haar nooit zal verlaten. Zijn figuur is m.i. het minst geslaagd op dit overigens zoo uitmuntende doek. De overigen zijn allen prachtig: de groep links in den achtergrond, die in een fijn licht en donker gehuld zijn, het personeel rechts, dat alles voor den maaltijd gereed maakt, de knecht, die 't beste vat gaat aantappen, en de allervoortreffelijkste schildering van alle details: het tafelkleed, de fraai gesneden tabouret, de eigenaardige, gothische uitbouw, het prachtige fluweelen kleed der moeder. Hier vervalt hij niet in een wel eens storend gebrek: te veel te willen geven, en daardoor zijn schilderijen te vol en te onrustig te maken. Deze schilderij (1.31 X 1.72) is meermalen gecopieerd; een dier oude copieën hangt nog in het Museum van Brescia. In de Ermitage te St. Petersburg bevond zich een heel andere voorstelling van een „huwelijkscontract", maar sedert 1901 heeft de catalogus het niet meer opgenomen. Misschien vond men er iets te ondeugends in; hier was het zeer duidelijk gemaakt, waarom het huwelijk hoe eer des te beter gesloten moest worden.

Zeer talrijk zijn de huwelijksfeesten, door Jan Steen's onuitputtelijke vindingrijkheid op de meest afwisselende wijze voorgesteld. Wij kennen allen de hier (pl. 41) afgebeelde trouwpartij op het dorp, schijnbaar van den slotheer of van een gegoed landheer der buurt. Dit stuk, vroeger in de collectie Six, nu bij Mr. P. Mannheimer te Amsterdam, is 1653 gedateerd, dus zeer belangrijk voor den ontwikkelingsgang van den kunstenaar, die hier, men kan het gerust zeggen, reeds op de hoogte van zijn kunnen is aangeland. Eigenaardig: op dit en minstens nog drie dergelijke stukken wordt de bruid, begeleid door vrienden en magen, naar het huis van den bruigom gebracht. Op het stuk, oudtijds bekend als „het Spaansche Bruidje", in de verzameling van Graaf van der Burcht te Brussel, heeft de zeer hoofsche bruidegom een mantel omgeslagen, met de Calatravaorde versierd. Die heeren komen uit hun soms zeer pronkvolle woning, waar zooals op het „Spaansche Bruidje", een heel orkest musiceert, op een balcon onder hooge bogen, waarvan een kostbaar tapijt neerhangt. Op een tweede balcon zangers, vrienden en gasten. Bloemen worden gestrooid vóór de bruid, een man met hellebaard en stok weert de te groote belangstelling van de talrijke opdringende nieuwsgierigen. Dienzelfden man zien wij op het stuk bij den heer Mannheimer en ook op een dergelijke bruiloft die eens bij de firma Fred. Muller & Co. verkocht werd. Op dit laatste, evenals het Brussel-

THE CLEVELAND
MUSEUM OF ART

sche een stuk in de hoogte, waar alleen een vedelaar en een doedelzakspeler voor de muziek zorgen, ziet men op een balcon boven den fraaien, overdekten ingang van het huis een aantal vrienden, waarvan er een staat te zingen terwijl een jongen aan een touw geregen kapittelstokjes naar beneden laat. Op alle drie stukken is de bruid bedeesd en beschaamd, in het wit gekleed met een bruidskrans op 't hoofd. Het zijn prachtige schilderijen, vol licht, beweging, leven, met veel „bijwerk", aardige figuren, geestige trekjes, die den aandachtigen beschouwer steeds weêr wat nieuws doen ontdekken.

Een schilderij, dat hier niet gemist mocht worden, is de 1677 gedateerde „Verlovingspartij". Zóó zou ik het eigenaardige doek, thans in het bezit van den Heer Richard Semmel te Berlijn-Dahlem willen noemen. Dus een werk, kort vóór Jan Steen's dood ontstaan. Op den achtergrond ziet men, door den tuin van een groot heerenhuis aan het Rapenburg, toen bewoond door de familie Paedts, de achterzijde van het huis 's-Gravensteen. Op een kussen, links, twee wapens, het eene van Paedts, het andere onduidelijk, niet herkenbaar. Nu deelt mij de Heer W. P. van Rhijn, hulpvaardig als altijd, mede, dat 16 febr. 1678 te Leiden trouwden Cornelis van Alkemade en Elisabeth Paedts. Zou het zoo onwaarschijnlijk zijn, dat deze schilderij, ter herinnering aan dit huwelijk, na de verloving aan Jan Steen opgedragen werd?

Onze afbeelding (No. 42) maakt een uitvoerige beschrijving overbodig. Behoudens eenige vluchtigheidjes, een wat misteekend armpje enz., vinden wij den schilder nog in het bezit van zijn onverzwakte gaven. Welk een meesterlijke compositie, hoe onderhoudend dat jonge gezelschap, dat zich met een soort 17e eeuwsch croquetspel vermaakt, (toont hij zich hier niet een vóórlooper van Watteau?) hoe geestig die amor'tjes op de balustrade, hoe aardig de groep met de hoofdpersonen gevonden: de bruidegom aan zijne geliefde een serenade brengende, de bruid aan de zijde van een jongeren broeder, die misschien wijzer deed zich niet te veel meer van dien kostelijken wijn te laten inschenken! Hoe goed speelt rechts die jongman op de fluit, waarbij een moeder met een alleraardigst kind een deuntje zingt. De beide honden zijn weer met het oude meesterschap uitgevoerd. De kleur is rijk maar niet bont; aan alles ziet men, dat de meester veel zorg aan deze opdracht besteedde.

Is het huwelijk gesloten, dan wordt er flink feest gevierd in de herberg. Een van die vele vroolijke tooneelen, (in de rijke verzameling van den Hertog van Wellington) vindt men hier in afbeelding (pl. 43). Het met bloemen versierde jonge paar zit knusjes

KERMIS

(VERZAMELING BARON VON GOLDSCHMIDT-ROTHSCHILD TE BERLIJN)

8020

BOERENKERMIS
(VERZAMELING LORD DESBOROUGH TE TAPLOW)

54

8020

bij elkander en stoort zich niet aan de uitbundige vroolijkheid aan de welvoorziene tafel. Een jongen heeft een ijzeren pot op zijn hoofd gezet, een paar kleinere jongens zijn druk aan het stoeien, een opgewonden gast staat al met één been op de tafel, wat een bedaard echtpaar schijnt te verontrusten. Op den voorgrond zit een luid zingend man met een kan en een emmer bij hem, een oud man aan tafel heeft blijkbaar meer dan genoeg, een klein orkest rechts (hoe meesterlijk is hun kalmte bij al die drukte weergegeven!) stemt de instrumenten en tusschen al dat gewoel en gejoel in zit rustig een moeder met een kind op schoot, dat blijkbaar pas gevoed werd.

Niet bepaald huwelijksmaaltijden, maar feestgelagen heeft Jan Steen bij dozijnen geschilderd. Even uitbundig als het zooeven genoemde is het prachtstuk, eens in de verzameling Semeonoff, nu in de Ermitage te St. Petersburg. Een doek 1.14 X 1.38 m. met prachtige, groote figuren!

Onze afbeelding maakt weêr een uitvoerige beschrijving overbodig (pl.44). Alleen wil ik even wijzen op die heerlijke koppen van den verkleeden jongen links met den ragebol, de lachende dikke vrouw, die naar hem kijkt, de vrouw des huizes, die de ooren dicht houdt (rechts en links van haar wordt gezongen!) het stil vergenoegde gezicht van den vader, die zijn roemer met kennis van zaken ledigt. En heel achteraan een paar jonge gelieven, die elkaar, ook met kennis van zaken, kussen.

Verwant aan dit stuk, maar weêr geheel anders, is de Driekoningen-maaltijd te Cassel (pl. 46). Elk der c[a] 15 figuren is een meesterstuk. Hoe de Groot in den rommelpotspeler, rechts, Jan Steen zelf herkennen wil, is mij een raadsel. Deze oude, lachende man met zijn smal gezicht is een geheel andere type. Eerder lijkt op Jan Steen de al wat oude man aan tafel naast de kalme vrouw gezeten met de handen over elkaar. Prachtig is de houding en uitdrukking van de vooraan nonchalant zittende vrouw, die met welbehagen ziet hoe haar jongste spruit, de „koning", wien men een papieren kroon op het hoofdje zette, door de oude grootmoeder op wijn getracteerd wordt. Men zal, bij nadere beschouwing der welgelukte reproductie nog veel schoons op dit in 1668, dus te Haarlem, geschilderde meesterwerk ontdekken. Het is 0.80 X 1.05 m. groot en heerlijk bewaard.

Als „repas hollandais" vinden wij, weer op andere wijze voorgesteld, zulk een prachtmaaltijd in het Museum van Montpellier (pl. 45).

In een rijk interieur zit een gezelschap aan tafel. Oesters, fruit en andere heerlijke dingen staan er in overvloed op. Een bediende schenkt het glas eener dame vol met een goeden Rijn- of Moezelwijn. Rechts leest een

oude dame met aandacht een nieuwstijding. Links krijgt een kind een nieuwe flesch uit een koelvat. Door een open deur ziet men een dienstmaagd met het jongste kind. Dit uitnemend bewaarde kunstwerk is een sieraad van het Museum Fabre, evenals de andere Jan Steen daar, die wij mede afbeelden (pl. 99) „le repos du voyageur". Een knappe jonge vrouw presenteert een glas wijn aan een dorstigen reiziger, die haar begeerig aanziet. Een stuk van onberispelijke teekening, evenals een bijna identiek werk, het laatst in het bezit van Baron Alfred von Rothschild te Londen. Op het laatstgenoemde ligt nog een roos op de tafel.

Tamelijk rustig gaat het toe in de ruime herberg, waar een 26-tal personen bijeen zijn (pl. 47, Buckingham Palace). Zou het de herberg aan de Langebrugge zijn? Aan de tafel rechts zit een man met een hoed op, die veel van Jan Steen weg heeft. Aan tafel zit ook een jonge moeder met een kind op den schoot, dat al lustig op een trommeltje speelt. Een kleine jongen in wijde broek drinkt dapper uit een glas. Een liereman schijnt zijn instrument te behandelen en een oud man doet met een jonge vrijster daarop een dansje. Aan de tafel links schijnt een jong man aan een lezende jonge vrouw het hof te maken, (hoe natuurlijk en zuiver zijn die figuren!). Er zijn ook nog vroolijker gasten aan die tafel; en een jolige drinker zit op den grond met pijp en bierkan en lacht tevreden. Een meid houdt een jong man tegen, die de trap op wil. Wat een ruimte geeft de schilder in dit doek, en hier geen te veel, hoe veel ook.

Op een andere schilderij, die wij hier afbeelden (pl. 48), zien wij Jan Steen aan tafel zittend, als altijd lachend, met kleine oogjes, na een hartig maal (de ham staat nog vóór hem). Hij houdt een viool in de linker, den strijkstok in de rechter hand terwijl een links staand jongetje op de fluit speelt. Vooraan, in het midden, een witte geschoren poedel op zijn achterpooten, prachtig van verveelde uitdrukking. Achter hem een dansend paar. Achter Jan Steen staat een jongen, dien ik voor zijn oudsten zoon meen te kunnen houden. Hij komt dikwijls op zijne stukken voor, lijkt hier 15 of 16 jaar oud, het stuk zou dan omstreeks 1667 geschilderd zijn. Het jongetje rechts, dat een tinnen kan in een koelvat wil zetten, zou dan de te Haarlem geboren Cornelis kunnen zijn. Steen zelf kan zeer goed ruim 40 jaren tellen. Op een papier tegen den muur staat: Soo voor gesongen, soo nae gedanst. Deze groote schilderij is op paneel geschilderd. (0.89 X 0.75) en bevindt zich te Kaapstad in de Verzameling Michaëlis. Ik hoop dat het klimaat het paneel niet heeft doen springen.

Het was een groote dag voor Neder-

55

VERTREK VAN DE KERMIS

(VERZAMELING Dr. H. SCHIEFFER TE AMSTERDAM)

55

3020

DE KERMIS TE WARMOND
(EX-VERZAMELING YERKES TE NEW-YORK)

56

8020

land, toen een der omvangrijkste, tevens belangrijkste stukken van Jan Steen, „Jan Steen in Vroolijk Gezelschap", jarenlang in de verzameling Steengracht te 's-Gravenhage voor het kunstzinnig publiek toegankelijk, voor goed een plaats vond in het Koninklijk Kabinet van schilderijen (pl. 49). De Vereeniging „Rembrandt", gesteund door eenige kunstvrienden, kocht het voor frs. 375,000.– op de Veiling Steengracht te Parijs. In 1816 had het f 1260.– opgebracht, toen een hooge prijs.

Wij zien hier Jan Steen met een fraaien, zilverbetresten hoed, in 't grijsbruin, hartelijk lachend aan een feestgelag, waar de wijn in edel glaswerk parelend, mild wordt geschonken. Links vooraan zit eene vrouw met bruinrooden rok en groen jak; achter haar een oud deftig man (Havick?) een jonge vrouw met kind op haar schoot (Margriet?) de inschenkende dienaar is in 't blauwgroen. Rechts vooraan een oude dame, die wij dikwijls bij den schilder ontmoeten, in bruinzijden jak met roode mouwen en bruinen rok, met den vinger een belangrijke nieuwstijding volgend. In den rechterhoek een doedelzakspeler met krachtig roode muts op en twee kinderen van Jan Steen. De jongen, een teugje aan 's vaders pijp doende, lijkt veel op zijn oudsten zoon Thadeus. Is dit zoo, dan behoort dit stuk nog tot het werk, dat vóór zijn verblijf te Haarlem geschilderd werd. Het was vroeger te Warmond en zou daar wel ontstaan kunnen zijn. Achter de kleurige groep, waaraan de bekende hond niet ontbreekt, een lichte, grijze achtergrond.

Wanneer hij stukken van dien omvang (1.31 × 1.60) schildert, is Jan Steen's penseelbehandeling naar verhouding breeder en forscher; zoo ook hier. Hij vervalt nooit in de fout van schilders, gewoon kleine schilderijen te maken, die in een grooter stuk een te kleine – en dan peuterachtig doende – toets aanwenden. Ook hier weêr is het àl levensvreugde, de vroolijke kant van het leven, dien hij ons laat zien.

Weêr zien wij Jan Steen's lachend gezicht, nu aan den haard zittend, malligheid makende met een aardig meisje, terwijl een violist, op den voorgrond gezeten, meer aandacht wijdt aan de jonge vrouw, die hem zoo vriendelijk lachend in de oogen kijkt, dan aan zijn muziek. Rechts zit een gezelschap te kaarten. Het schijnt, dat de dame, die mede speelt, den violist een harten aas laat zien, toespeling op zijn flirt. Op den achtergrond staat een aangeschoten kerel met een kan in de hand te zingen. De hoofdgroep, de charmante jonge vrouw en de violist (men lette op de handen!) zijn van Jan Steen's hoogste kwaliteit. (Buckingham Palace, pl. 50).

Op den hoorn geblazen wordt er op

„Prinsjesdag" in de Verzameling Huldschinsky te Berlijn (pl. 51). In 's Rijks Museum hebben wij ook een uitmuntend staal van zoo'n vaderlandsch feest. Hier zit een welgedane moeder vooraan op het doek en laaft haren zuigeling, terwijl een aardig zoontje dapper de trom roert. Bij haar staat een heerlijk geschilderd kannetje van duitsch aardewerk en een groote tinnen schotel waarop een wafel ligt. Onder de tien bijfiguren veel aardigs. Een tamelijk groote feestmaaltijd in een herberg, met een dertigtal figuren (eertijds verzameling Goldschmidt Frankfurt a/M. pl. 52) draagt het jaartal 1677. Er wordt gegeten, gedronken en gedanst; de violist staat op een bank en strijkt er op los. Hoewel laat, is er nog veel uitnemends in dit werk: de vergenoegde moeder links, aan wie een lachend kind wat te drinken brengt, vrijende paartjes, een toornig man, die er blijkbaar ontevreden over is, dat de leelijke danser zijn bedeesde danseres de herberg uit wil voeren enz. Uit het raam zien wij op een dorpskermis.

Onder de talrijke voorstellingen van kermissen, die wij van Jan Steen bezitten, was de keus moeielijk. Lord Desborough bezit een fraai stuk, dat een dorp, aan een vaart gelegen, in kermisvreugde vertoont (pl. 54). Rechts een hoog houten bruggetje waarbij een schuitje met kermisgasten landen wil. Links op den achtergrond is de kermis in vollen gang; men ziet er de kramen, een rondedans en een doedelzakspeler. Vooraan deftige bezoekers, te voet en te paard, een kwakzalver, die zijne potjes en fleschjes met onfeilbare medicijnen aanprijst, aardige spelende kinderen, een vrouw, die het kind de borst geeft, zelfs een jongen, die gaat zwemmen. Bijzonder fraai is het landschap weergegeven; onder de brug door zien we een aardig stukje van de vaart, met huisjes en schuiten; een schutting rechts sluit een buitenplaats af, het geheel is van een lichte, zonnige vroolijkheid.

De beroemde „Kermis te Warmond" omstreeks 1658 geschilderd (pl. 58), is mij altijd te druk en onrustig geweest, en men kan deze compositie niet tot zijn gelukkigste rekenen, maar toch zal men er tal van aardige details in ontdekken. Rechts waarschijnlijk bewoners van Oud-Teylingen, de „Heer" van Warmont te paard, en misschien is het elegant gekleede meisje dezelfde Jacoba Maria van Wassenaer tot Warmond, Vrouwe van Drunen en Gansoyen, die hij later zoo liefelijk, omringd van allerlei pluimgedierte, met Oud Teylingen op den achtergrond schilderde. Op de kermis zien wij links de familie Steen bijeen, hij lachend tegen een oud man, die hem een kan bier aanbiedt. Zijn vrouw, die ernstig kijkt, is bezig met de jongste spruit op haar schoot, en een jongen — Thadeus — houdt iets eetbaars in zijn hoed. Ach-

57

DE MENAGERIE. (HET HUIS OUD-TEIJLINGEN TE WARMOND)

(KONINKLIJK KABINET VAN SCHILDERIJEN TE 'S-GRAVENHAGE)

3020

58

HET HANENGEVECHT
(VERZAMELING MARQUIS OF BUTE TE LONDEN)

58

8020

ter hun een vroolijke rondedans, waarvoor een oude gebochelde liereman, op een tafel staand, een deuntje speelt. Een jongen begeleidt hem op een viooltje. In het midden een 6-tal belangrijke figuren, ieder weêr anders van leuke uitdrukking. Rechts de ingang van het slot, waarbij de deftige equipage van den slotheer. Jan Steen zal zeker op goeden voet met hem geweest zijn, en misschien de katholieke kapel op het kasteel wel eens bezocht hebben. Dit doek is bijna 2 meter breed en bevindt zich reeds lang in Amerika. O.a. was het in de bekende verzameling Yerkes.

Een ander iets minder groote schilderij (Museum Haarlem, pl. 59) schetst ons een dorpskermis, die reeds bijna afgeloopen is. Links een oud man, door vrouw en dochter ondersteund, huiswaarts gaande in een toestand, die deze hulp dringend noodzakelijk maakt. Een jongentje draagt den mantel. Vóór de herberg wordt muziek gemaakt door een doedelzakspeler en violist; een jong man tracht een jonge vrouw nog dansende de herberg in te loodsen. Links in de verte kramen en vele kermisgangers, waarbij een jong paartje, dat zingend mede naar de herberg trekt. Het belangrijkste op dit doek, dat hier en daar iets geleden heeft, is een gezelschap, nog door de avondzon verlicht, bij een frugaal avondmaal – haring en brood – terwijl een omgekeerde ton als tafel dienst doet. Dit zijn prachtige figuren, ook de twee kinderen die een varken opjagen. (Men bewondere de expressie van dat beest!) Niet zonder bedoeling loopt die viervoeter naar den huiswaartskeerenden drinkebroer! De figuren zijn kleurig met mooi rood en dat wit, dat de schilder zoo gaarne aanwendt.

Er zijn nog vele mooie kermissen van Steen. Ik denk aan die groote kermis van Rijswijk in de Collectie de Stuers, eigenlijk meer een paardenmarkt, waarop de koets van den Prins van Oranje, met zes paarden en een groot gewoel van geestige figuren. Ik geloof niet aan de oude traditie, dat de lucht in dit omvangrijke stuk van van Goyen is. Het is ook wel na diens dood geschilderd. (Meer dan 1½ meter breed is deze schilderij!)

In het Mauritshuis hangt ook een fraaie en bijzonder uitvoerig gepenseelde kermis, waarop men komedianten in de open lucht ziet, deftige bezoekers, die er naar kijken en vele fijne, kleine figuurtjes bij de kramen (verzameling Bredius). Prins Youssoupoff te Petersburg had een prachtige kermis met wel 50 en meer figuren, met allerlei vermakelijkheden. Het was in een treurigen toestand toen ik het lang geleden zag, en ik weet niet wat er van dit kunstwerk overgebleven is.

Een heel klein kermisje op het dorp, met maar enkele kraampjes, wordt desniettemin door een aanzienlijk ge-

zelschap bezocht. Het uur van scheiden is voor hen gekomen; zij die per schuitje kwamen, zijn reisvaardig. De ruiter drinkt te paard nog zijn laatste glas; de boertjes doen voor de herberg nog een vroolijken rondedans. Een deftig heer neemt afscheid van de vertrekkenden met een elegante buiging. Een violist in het schuitje strijkt dapper op zijn instrument. Op de vlag: „Mooi uijt" en een schoppen aas, een gele kous en een tinnen kan. (Spel, liefde en drank). Jan Steen geeft hier tegelijk een fraai landschap en een geestig genre-schilderij. En hoe onderhoudend is hij dan steeds! (Verzameling Dr. Schieffer, pl. 55).

Geen kermis, maar de tuin van een herberg laat onze Kunstenaar ons in een prachtig doek van het Kaiser Friedrich Museum te Berlijn zien (pl. 60). Vroolijk door de zon beschenen, zit daar de schilder, die zijn baard heeft laten staan, bezig zijn hond, den wit en bruin gevlekten, op de overblijfsels van het maal te trakteeren. Zijn vrouw laat haar jongetje uit een kroes drinken, terwijl zij in de linkerhand nog de prachtig geschilderde tinnen kan houdt. Een jongen met bonte muts op, biedt lachend garnalen te koop aan. Nog verscheidene andere figuren verlevendigen den indruk van deze echte „Gartenwirthschaft", waarbij een deftig, gladgeschoren man een vriendelijk woordje aan de bedienende meid zegt. Links een vrijend paartje. Dit is een prachtige „plein air" kunst, en weer een van die zeer talrijke werken van Jan Steen, waar alleen te bewonderen valt. Het zoneffect op de hoofdgroep is van groote zuiverheid, de kleuren van een volmaakte harmonie en fijnheid, alles wonderbaar van observatie en daarbij de compositie van een weldadige rust. Vermillioenrood is het jak van de vrouw, oranjekleurig de broek van den man, prachtig zwart de mantel op de tafel, grijsachtig Jan Steen's jas, paars het pakje van zijn zoontje. Het bladwerk van de boomen is forsch geschilderd, het geheel breed maar hoogst zorgvuldig gepenseeld.

Dat Jan Steen alles met hetzelfde gemak schilderde, bewijst o.a. ook de zoogen. Menagerie in het Koninklijk Kabinet van schilderijen in den Haag.

In den buitenhof van een kasteel, dat men door een poort op den achtergrond ziet, zit een allerliefst meisje in citroengeel kleed op een trap, en geeft een lammetje melk uit een kommetje te drinken. Een oude tuinknecht ziet lachend toe, evenals een dwerg links. Duiven, eenden, een haan en haar lievelingshondje omringen het kind en nog een groote schaar van fazanten, ganzen, kalkoensche hanen en andere vogels komen door de poort aangescharreld. Men hield dit meisje vroeger voor een Princes van Oranje, het gebouw voor het Slot Honshol-

59

NA DE KERMIS

(FRANS HALS-MUSEUM TE HAARLEM)

8020

60

IN DEN TUIN VAN DE HERBERG
(KAISER FRIEDRICH MUSEUM TE BERLIJN)

8020

redijk. De Heer Bijleveld heeft uitgemaakt, dat dit onjuist is, en dat wij hier zien Jacoba Maria van Wassenaer tot Warmond, Vrouwe van Drunen en Gansoyen, dezelfde die wij iets jonger zien op de Kermis te Warmond (pl. 56) en dat het kasteel Oud Teylingen voorstelt. Daar Jan Steen van 1656—1660 te Warmond woonde, zou dit stuk omstreeks 1660 geschilderd moeten zijn. Alle dieren op deze schilderij zijn uitstekend behandeld; toch blijft in de eerste plaats de aandacht op het lieftallige meisje geconcentreerd. De schilder gaf aan dit werk zulk een bekoring, dat het nog steeds alle bezoekers van het Mauritshuis tot zich trekt en boeit.

Dat hij hanen in hunne bewegingen grondig bestudeerd heeft, toonen zijn hanegevechten, waarvan wij er een afbeelden (van den Marquis of Bute te Londen, pl. 58). Hoe bewonderenswaardig heeft hij de uitdrukking van overwinning en nederlaag in deze twee dieren weten te schilderen. Maar hij geeft er nog heel wat meer bij, zooals men op de afbeelding kan zien. Al was 't alleen die prachtige jonge boerin, ongevoelig voor den aandrang van den weinig interessanten man die haar het hof maakt. Ook dit groote stuk is alweer met zorg en uitvoerigheid geschilderd. (0.89 X 1.16 m.)

Geheel anders is de compositie van hetzelfde onderwerp in de Ehrich Gallery te New-York, een stuk in de hoogte, dat ons, door een poort, een kijk op een dorpje en een mooi geschilderde lucht geeft. Rechts een woning; een oude vrouw ligt uit een venster te praten. Hoofdfiguren: vlak vooraan de 2 hanen, nog bezig elkander te bespringen, terwijl op het Bute-stuk de strijd beslist is. Daarachter een staand en een zittend man die met handslag hunne weddenschap bevestigen. Een vrouw met een mand vol eieren en een juk om ze te dragen, zit met een levende eend op de schoot naar het gevecht te kijken. Nog een paar grappenmakers die elkaar de hand reiken, vier kinderen, enz. Ook dit stuk is groot van afmeting; de koppen zijn prachtig van uitdrukking en alles is vol zorg gepenseeld.

Reeds hierboven heb ik Jan Steen's gebed voor den maaltijd, waarop zulke merkwaardige woorden van vrome berusting, vermeld. Het is in 1660 geschilderd en berust in de verzameling Morrison te Londen. Reeds Waagen noemde het een der schoonste werken van den meester. Opmerkelijk is ook hier de buitengewone uitvoerigheid van schildering, vereenigd met een toch breede en grootsche behandeling. Men hange het maar eens naast een Dou of Mieris. En toch, hoe zorgvuldig is die ham, zijn brood en kaas, is dat heerlijk brokje tapijt geschilderd. Het jak der vrouw is grijsachtig, de kleur komt alleen uit dat krachtig kleurige stuk kleed dat over den ton ligt, de

kaas en het brood. Vriendelijk, warm stroomt het gouden zonlicht door het open raam naar binnen. Die harde werker met zijn eenvoudig gezicht is subliem van expressie; de dankbare tevredenheid over het „dagelijksch brood" ligt ook op het gelaat der gezonde moeder, die zich in het bezit van een „flink" kind verheugt. Daar ligt een rust in deze schilderij, die wel een verbazend contrast vormt met de soms wat overladen, drukke stukken van Jan Steen, die, in den rijkdom van zijn kunnen, soms meer dan te veel geeft.

Weêr geheel anders is het gebed voor den maaltijd, eertijds bij den Hertog van Leuchtenberg en door het legaat Salting in de National Gallery gekomen (pl. 62). Nog kleiner dan het vorige (0.43 × 0.36) is het van een groote fijnheid van kleur. Blauw, geel en grijs domineeren, terwijl het prachtig geschilderde bruinroode potje een warme noot aan het stuk geeft. En hoe is ook dit stukje weer innig van sentiment! Men hoort de moeder het dochtertje zeggen: handjes vouwen! Voor het jongetje heeft zonder twijfel een zoontje van Jan Steen als model gediend – dat moet wel Cornelis zijn, die te Haarlem geboren is. Ook dit werk behoort tot de sobere en rustige werken van onzen schilder.

Grooter en rijker van compositie is de schilderij van den Hertog van Rutland, (ca. 1 meter hoog, pl. 63). Bij dit gebed voor den maaltijd wordt niet veel gebeden. De meid zet juist een vleeschschotel op tafel waarop reeds brood en een schotel met boonen staan. De moeder doet het allerliefste, volgzame dochtertje vóór, hoe het de handjes moet vouwen. Aan haar rechterzijde een zoontje (m.i. weer de oudste zoon van Jan Steen, zoodat het stuk omstreeks 1662 zou geschilderd zijn) dat achter zijn mutsje lacht. De vader, die ook niet bidt, ziet het en kijkt hem bestraffend aan. De oudste dochter van het gezin, keurig gekleed, zit met den rug naar ons toe, maar kijkt naar het jongste zusje. Allen zijn voortreffelijk van uitdrukking en teekening, het is een van Jan Steen's zeer belangrijke doeken. Op den rand van de „tafelschel": [geef ons heden] ons dagelyckx Broodt. Boven den schoorsteen: Salomons gebet. Overvloet... rijckdom... armoede op dese... Alles op zulk eene schilderij is op zijn plaats; men neme in gedachten maar één figuur, één voorwerp er uit, en de heele compositie zou mislukt zijn. Dat samenhangende, dat wél overwogene en toch schijnbaar spontane, is een wonder bij dezen meester. Hoe langer wij zulk een stuk bekijken, des te hooger stijgt onze bewondering!

Een vierde schilderij, dat het laatst in de verzameling de Ridder was, in 1924 te Parijs verkocht, (pl. 64), treft, door het prachtig slapende kind in de wieg,

GEBED VOOR DEN MAALTIJD
(VERZAMELING MORRISON TE LONDEN)

8020

GEBED VOOR DEN MAALTIJD
(NATIONAL GALLERY TE LONDEN)

8020

waarover weêr een bijzonder mooi dekentje ligt, en door een staand jongetje, dat, zijn hoed vasthoudend achter de gevouwen handen aandachtig zijn gebedje opzegt.

Nog een dergelijk „gebed", in de verzameling Johnson te Philadelphia, onderscheidt zich door de innige vroomheid, waarmede een zoontje van de familie zijn gebed doet; de compositie is weêr geheel anders.

Een geheel ander onderwerp: dronken vrouwen, vormt weer een kleine, aparte serie van groote kunstgewrochten van onzen Meester.

Met de verzameling Van der Hoop kwam een der schoonste werken van Jan Steen in 's Rijks Museum (pl. 65). Men doopte het: Na de drinkpartij. Een nog jonge, knappe vrouw slaapt, in achtelooze houding, op een bank haar roes uit. Zij is in zwart jak met bruinzijden rok gekleed. Een kat kijkt met groote aandacht naar haar slapende meesteres. Op den ouden nathals, die nog niet genoeg heeft en een kan grijpt, om zich nog eens in te schenken, doelt de schilder met zijn bijschrift: Wat baet er Kaers of Bril als den Uyl niet sien en wil (onder een prentje met een uil). De twee muzikanten, die deze orgie met hun spel opgeluisterd hebben, gaan lachend weg. Zij beseffen het drama niet, dat zich daar afspeelt. Een oude vrouw steelt den mantel van den oude, die geheel versuft is. Hier is Jan Steen waarlijk dramatisch. Dit werk is grootsch van lijn, aangrijpend van inhoud, bewonderenswaardig van teekening en uitdrukking, sober en toch diep van kleur. En 't is weêr de vergoelijkende, goedige schilder, die er dàt opschrift voor bedacht.

Op een andere wijze bespot hij de smoordronken vrouw, die op een kruiwagen thuisgebracht wordt, uitgelachen door een schaar van kinderen, die haar begeleidden en nu „afladen". De houding der vrouw is zoo uitnemend, haar gelaat zóó fraai, en de uitdrukking van simpele slaap zóó treffend weêrgegeven, de kleur zoo warm van toon – de vrouw draagt een karmijnrood jak – dat er niets weerzinwekkends overblijft en wij alleen bewonderen. En alweer is dit een der grootste stukken (1.087 X 1.675) waarop de schilder Salomo's woord plaatste: De Wijn is een spotter. (Verzameling Strauss te Weenen; pl. 67).

Weer een geheel andere compositie van Jan Steen ziet men in 't Mauritshuis. Verzameling Bredius. (pl. 68). Een jong paar, dat behoorlijk zijn dorst gelescht heeft en door de vroolijkheid heen is, brengt een oudere, zwaar beschonken vrouw thuis. Een vedelaar speelt er lachend een deuntje bij, terwijl een oude vrouw medehelpt de waggelende te steunen. Een jongen die ze tegemoet komt drijft op drastische wijze den spot met de ongelukkige en een schaar toeschouwers, oud en jong,

schijnt haar uit te jouwen. Rechts uit het venster van een huis zingt een man een liedje. Het eenige fatsoenlijke wezen op deze schilderij lijkt het varken, rechts in zijn kot. Het is alsof het wil protesteeren tegen zooveel „zwijnerij". Op de schilderij zelf komt de blik van dit dier veel duidelijker uit. Een ander varken besnuffelt een op den grond liggend dronkaard. Ook als compositie is dit een zeer belangwekkend werk. De kleur is warm bruin als hoofdtoon (0.86 X 0.72).

Een dronken jongeling die in een verdacht huis beroofd wordt, ziedaar het onderwerp van een beroemd werk van Jan Steen in het Louvre (pl. 66). Hij is, met het hoofd rustend in den schoot eener niet onbekoorlijke schoone, in slaap gevallen; dit oogenblik maakt de eigenares dezer „inrichting" zich te nutte om het welgestelde jongemensch van horloge en geld te ontlasten. Zij wordt daarbij ter zijde gestaan door een andere schoone; links op den achtergrond een violist en een rooker. De uitdrukking van het slapen, het zware slapen na den dronk, van de sluwheid der oude waardin, en van een zekere verlegenheid op het gezicht der schoone verleidster, de fraaie compositie, de warme, brillante kleur, (de jonge man heeft een roode rok aan en fijngrijze beenbekleeding, de schoone is in het lichtblauw) en de uiterst delicate schildering stempelen deze niet zeer groote schilderij tot een groot kunstwerk (42 X 32).

Jan Steen moet wel in oogenblikken van verpoozing, zelf de muziek beoefend hebben. Zou hij zich anders op dat verrukkelijk zelfportret bij Lord Northbrook afgebeeld hebben als muzikant, bezig op de luit te spelen? (pl. 72). Hoe echt houdt hij zijn instrument in de handen; hoe is die rechterhand, die van een volleerd muziekliefhebber! Welk voortreffelijk arrangement: die grootsch gedrapeerde, roodbruine mantel, dat breedgeschilderde donkergroene gordijn achter hem, het lichter, warm groene kostuum met de donkerroode muts er bij en het sobere meesterlijk breed getoetste stilleven op de tafel. En hoe staat die figuur in de lijst! Heeft hij ooit levendiger een guitigen lach geschilderd? Als wij in dat vroolijke, zorgelooze, levenslustige gezicht staren, hoe komt dan telkens weêr de droefheid bij ons op, eigenlijk zoo weinig van den mensch Jan Steen af te weten! En dàn te denken, dat in 1822 dit meesterwerk in de veiling Brentano voor f 90.–, en in 1823 in die van A. Meynts voor f 397.– verkocht werd. Verstolk van Soelen verkocht het later voor f 1600.– naar het buitenland.

Dit is een van de zeer talrijke stukken, waarin Jan Steen ons musiceerende personen laat zien. De Marquis of Bute te Londen bezit een heerlijk

GEBED VOOR DEN MAALTIJD

(VERZAMELING HERTOG VAN RUTLAND, BELVOIR CASTLE)

8020

GEBED VOOR DEN MAALTIJD
(EX-VERZAMELING DE RIDDER TEGENWOORDIGE EIGENAAR ONBEKEND)

64

3020

duët (pl. 75), dat afgebroken schijnt; de jonge man tokkelt nog wel op de luit, maar de schoone, die hem met de viola di gamba begeleidde, heeft het instrument tegen de tafel gezet, en kijkt haren vriend met innig verliefde blikken aan, zóó, dat hij er blijkbaar confuus van wordt. Een oud man op den achtergrond slaat dit minnespel blijkbaar met belangstelling gade. Het meisje draagt een wit zijden kleed, met rooden overrok en blauwe mantel over de schouders. Bij alle breedheid van schildering is dit kleine juweel van onzen meester toch met de uiterste uitvoerigheid gepenseeld. Op een fraai stuk in de verzameling Heugel te Parijs, dat ik: de verliefde jongeling zou willen betitelen, ziet men een ander, elegant jongmensch een koel hem aanziende jonge dame zóó smachtend aanstaren, dat wij medelijden met hem krijgen. (pl. 76).

Op het terras van een buitenverblijf plaatst Jan Steen de jonge vrouw met een liedboek vóór en een zijn instrument stemmend luitspeler achter zich. Een man, in 16e eeuwsche kleederdracht, die naast de zangeres op een ton zit, met een roemer in de linkerhand, schijnt iets te zeggen, dat haar verlegen maakt. Men ziet in een groote vlakte met enkele gebouwen. Dit stuk doet ons aan als een verhaal van Boccaccio. Het is meesterlijk van compositie en lijn; (National Gallery pl. 77).

Het Wallace Museum bezit een dergelijke voorstelling. Een jonge luitspeelster, in geelzijden kleed, is op de breede plint van den uitbouw van een huis gezeten. Over haar zit, lachend, in de eene hand een glas wijn, in de andere een pijp, Jan Steen, die ons met kleine oogjes aanziet. Het vrijend paar, tusschen hen beiden, op den achtergrond, lijkt mij door een andere hand aan dit stuk toegevoegd. Men denke het weg en het stuk wint er belangrijk door. (pl. 78).

Buitengewoon zijn de clavecimbellessen van den schilder in de National Gallery en het Wallace Museum. Het eerste (pl. 79) treft dadelijk door de fijn geobserveerde uitdrukking op de gezichten van het haar best doende meisje, in haar kleurig gewaad van geel satijn en blauwe zijde en den oplettenden meester, die de leerlinge op de vingers kijkt. Verlichting, kleur, compositie – hoe wijs dat mooi verlichte doorkijkje met den jongen, die een groote luit komt thuisbrengen – de schildering van de clavecimbaal, waarop: Soli Deo Gloria, Acta virum probant, en de volle handteekening met een jaartal, dat Smith nog als 1671 las, alles samen werkt mede, deze kleine parel te rijgen aan het groote snoer van 's meesters beste uitingen.

Hetzelfde onderwerp in een ongeveer even groot stuk, in de breedte behandeld, vinden wij in het Wallace Museum (pl. 80). Hoe anders weêr,

en hoe prachtig tevens! Terecht zeide Waagen reeds, dat dit werk niet onderdoet bij dat van Metsu. Gingen in Jan Steen's tijd muziekmeesters zóó gekleed? Of droeg deze man nog de kleeren van zijn vader?

Men lette hier op de plastisch doende lijst om een erotische schilderij, die toch niet te veel de aandacht van de figuren afleidt, en op den zoo juist geplaatsten sleutel, die een wat leeg vak van de muur zoo voortreffelijk vult, (men bedekke dien een oogenblik om die leegte te beseffen!) en weêr zal bij dit werk onze bewondering stijgen voor dezen éénigen kunstenaar.

Onder de vele stukken met muzikanten is wel eenig in zijn soort de Serenade met maan- en kunstlicht in het Rudolphinum te Praag (pl. 81). In Jan Steen's tijd werden ook te Leiden door „speellieden" dikwijls serenades gebracht, maar of er zulke grillig gemaskerden aan meêdeden, betwijfel ik. Deze serenade wordt ergens op een buitenplaats gebracht; de maan beschijnt een kerkje – dat van Rijswijk? Links een huis met groote deur. Een man, van achteren gezien, belt aan. De overige zes figuren zijn grappig gekleed behalve de sentimenteele schoone die haren zang op de guitaar begeleidt. Naast haar een fluitspeler en een zanger met heel hoogen hoed op, waarop een rat zit. Rechts, vooraan, bespeelt een lachend man een groot, zonderling, éénsnarig instrument, terwijl nog twee gemaskerden achter hem staan. De groep wordt door den aan de bel trekkenden man, met een toorts verlicht terwijl het zachte licht der maan op huis en landschap straalt. Ook hier, bij deze bijzondere verlichting, toont Jan Steen weêr alles te kunnen – en prachtig te kunnen – wat hij maar aanpakt!

Weêr een andere reeks van soms heel buitengewone werken heeft de Meester aan teekenlessen gewijd. Zeker hebben al zijn kinderen les van hem gehad (twee werden er lid van St Lucas Gilde als „Meesterszonen") en heeft hij ook andere leerlingen gehad, hoewel noch Houbraken, noch Weyerman iemand direct als leerling van Jan Steen vermeldt.

Een der fraaiste schilderijen is wel het kleine juweeltje der Coll. Nienhuis te Bloemendaal (pl. 83) waarop wij een jongen zien, die met groote aandacht kijkt naar de hand van den meester, die dezelfde houding heeft als de schilder op het hierna genoemde stuk, en diens krijtje met de oogen volgt. De jongen houdt daarbij zijn hoed onder den linkerarm. Hij was bezig een teekening die vóór hem ligt te copiëeren. Met verbazingwekkende volmaaktheid zijn boek, inktkoker, veeren pennen en mes geschilderd, toch bij alle nauwkeurigheid weêr niet gelikt, hoe anders dan de peuterige Dou! Ook de tafel is prachtig geschilderd.

NA DE DRINKPARTIJ
('S RIJKSMUSEUM TE AMSTERDAM)

8020

BORDEELSCÈNE
(LOUVRE TE PARIJS)

8020

Maar boven dat alles treft de heerlijke uitdrukking op de beide koppen. Het is een van de schoonste werken van den kunstenaar.

Niet minder fraai is het grootere stuk, thans in de Collectie Reimann te Kopenhagen (pl. 82) dat zonder twijfel Jan Steen's eigen atelier voorstelt. Hoe is hier alles met meesterhand geteekend, al die modellen, die details, die ons toch niet van de hoofdzaak afleiden. De meester, in wien ik Jan Steen niet kan herkennen, teekent het aandachtige meisje iets voor, terwijl zij „op het gevoel" ondertusschen haar krijt slijpt. Het aardige jongetje is zeker weer de kleine Cornelis, en het stuk te Haarlem geschilderd; de leerlinge wel Jan Steen's dochter.

Niet het minst zorgvuldig in uitvoering zijn Jan Steen's schilderijen met één enkele figuur. In Buckingham Palace hangt, onder een keurverzameling van meesterstukken, en zeker niet als het minste daartusschen, een eigenaardige schilderij van onzen schilder. (pl. 70). Door een wijdgeopende, breede deur, waarvoor een monumentale poort met twee zuilen, zien wij in een zonnig, licht slaapvertrek. Het rijke ledekant met blauwzijden gordijnen, werd juist verlaten door de knappe en elegante jonge vrouw, die, op den rand van het bed gezeten in fraai morgentoilet, lichtgele rok en een bontomzoomd rood jak, bezig is haar kous aan te trekken. Het aardige hondje der schoone in wie men Margriet van Goyen wil herkennen, heeft zich dadelijk op het warmste plekje neergevleid. Een kistje met juweelen, de kaars, en een karaf staan op het kostbare, perzische tapijt, dat de tafel naast het bed bedekt. Op den drempel van de kamer liggen een luit met een muziekboek en een doodshoofd, als bloemvaas gebruikt. De houding der jonge vrouw is van een gratie, het geheel van een charme, de licht- en schaduwpartijen van een fijnheid, die de beste werken van Van Mieris en Metsu overtreffen. Het geheel doet nog 't meest aan Vermeer denken. Zij, die Jan Steen verwijten, de teekening zijner figuren te verwaarloozen, mogen dit werk nog eens ter dege aan hun kritiek onderwerpen!

Altijd weêr anders, heeft de echtgenoot van Margriet haar nog eens, eenvoudiger, zonder het pompeuse, paleisachtige décor, in dezelfde houding uitgeschilderd. (pl. 71). Hier kijkt zij niet den beschouwer aan maar naar de kous die zij aantrekt. Geen tafel, geen stilleven, alleen een groote tinnen kan. Hier is het jak blauw, het bedgordijn groenachtig. – Het eerstgenoemde stuk is 1663 gedateerd en bijna driemaal zoo groot als het laatste, dat, vroeger bij Rud. Kann te Parijs, thans bij den Heer Bromberg te Hamburg hangt. Als uitvoe-

ring is het haast nog delicater; dit schilderijtje is van een onbeschrijfelijke bekoring!

Evenals hij zich zelf luitspelend afbeeldde, schilderde hij ook zijn vrouw als musicienne; en nog eens met hem te zamen op een klein stuk, zij in kostbare zijden kleederen, hij met een roemer in de hand, die een bediende vult. Er zijn in oude catalogi nog vele diergelijke stukken vermeld, die, naar wij hopen, wel weêr eens voor den dag zullen komen. Zeker is de luitspelende Margriet Steen (pl. 69) weêr een van 's meesters bijzonderste stukken. Hoe voortreffelijk zijn die handen gedaan! Hoe fijn van toon is het geheel: het grijsblauwe kleed, in breede plooien neerhangend, in harmonie met het mooie zwart. En waar de schilder zich zelf graag gul lachend schildert, geeft hij zijn vrouw een even ondeugend kijkend, guitig trekje; (thans verzameling Verkade, Scheveningen).

Weêr anders schilderde hij zijn vrouw als Schoone Bathseba zooals hij op den brief zette, dien zij in de hand houdt, verzameling Duschnitz, Weenen, (pl. 73.) Tweemaal heeft hij Bathseba uitvoeriger geschilderd; op die stukken ontvangt zij uit de handen eener oude vrouw David's liefdesbrief. Vooral het stuk bij den Vorst van Liechtenstein is van buitengewone schoonheid. Het andere bevindt zich bij den Marquis of Bute.

Op deze schilderij, die geruimen tijd het Museum van Haarlem opluisterde, schijnt Bathseba (Bersabé schrijft Steen) over den ontvangen brief na te denken. Het satijnen kleed was voor den schilder een gelegenheid om te toonen, welk een meester hij was in het weêrgeven der stoffen.

Onder alle kleine schilderijtjes van den kunstenaar die mij bekend zijn, spant, door zijn levendige uitdrukking, de warme kleur, de schitterende schildering van alle details, de grootschheid van behandeling bij een afmeting van 20 X 14 cM., het Oestereetstertje der Verzameling Six wel de kroon (pl. 74).

Ondanks verwantschap met Mieris en Metsu wint het den prijs door het leven dat er uitstraalt. Prachtig diep karmijnrood is het weelderig met wit bont omzoomde jak der guitige schoone, die U doordringend aankijkt. Hoe is dat stilleven op tafel, dat zilver, die caviaarpastei, dat kannetje, die oesters gepenseeld! Welk een voorrecht, dat Nederland ook dit juweeltje nog mag bezitten!

Op Lord Swaythling's klein maar voortreffelijk stuk van Steen (pl. 85) zien wij een moeder met haar guitige dochter aan den haard gezeten, waarbij een lachend jong man zijn pijp staat te rooken, een oudere man dampt er ook op los. De jonge man draagt de trekken van Jan Steen. Een complimenteus heer maakt een fraaie

DE WIJN IS EEN SPOTTER
(VERZAMELING STRAUSS TE WEENEN)

8020

DRONKEN VROUW

(VERZAMELING BREDIUS, KONINKLIJK KABINET VAN SCHILDERIJEN TE 'S-GRAVENHAGE)

8020

buiging voor het gezelschap. Hij zegt waarschijnlijk iets vleiends aan de lachende dochter, die een kan in de rechterhand houdt, waaruit zij hare moeder pas een glas Moezel schonk. Links ziet men door een open deur een eenvoudig stilleven van kan, vat en bezem, dat opvallend aan dergelijke onderwerpen van Adriaen van Ostade herinnert. Elke figuur is meesterlijk van teekening en uitdrukking. In de National Gallery bevindt zich een oude copie in grisaille naar deze schilderij.

Wederom herkennen wij Jan Steen's trekken in de lachende kop van den man die een ontstelde jonge vrouw aan de rokken pakt (pl. 86). Zij weert zijn vrijpostige hand af, terwijl zij schijnt te praten met den rechts zittenden rooker, die zijn pijpje stopt. Daarachter een oude drinker; op den voorgrond gebroken eieren en de pan, waarin zij moesten gebakken worden, beiden op den grond gevallen, door de wat ruwe aardigheid van Jan Steen. Links een jongetje bij open deur en raam, die mooi diepte aan het stuk geven. De figuur der vrouw is prachtig uitgevoerd, het stuk vol leven en beweging. (Coll. Beit, Londen).

Op een geestig stukje, dat lang te Amsterdam in het huis van Mevrouw van Vollenhoven-van Lennep hing, later te Londen in de verzameling Joseph te zien was (pl. 87), slechts $24\frac{1}{2} \times 20\frac{1}{2}$ cM. groot, bewonderde ik menigmaal de gelukkige aanstaande moeder, die uit een fijn glas den wijn drinkt, dien haar man haar uit een Delftsche kan geschonken heeft. Onbetaalbaar is de blik dien zij haren man toewerpt; verleidelijk de caviaar pastei, waarvan zij gesmuld heeft.

„Een berooving" zou men tegenwoordig noemen wat Jan Steen ons op zijn uitbundig schilderijtje in het Kaiser Friedrich Museum te aanschouwen geeft (pl. 89). Een niet jong bezoeker der mooi aangekleede jonge dame wordt door deze (voorloopig) in zijn al te vrijpostige bewegingen tegengewerkt. Ondertusschen plundert een twijfelachtige dame op rijperen leeftijd de broekzakken van den „buitenman". Een andere schoone, die echter meer de dienstmaagd des „huizes" schijnt te zijn, neemt hem den hoed af, terwijl de violist rechts toont van den toeleg op de hoogte te zijn. Alles is hier geest, leven en beweging. De mouw van den man is van geelbruin satijn met vuurroode voering, het jak van de schoone van licht karmijne zijde. De broek van den ouden heer roodachtig grijs, zijn vest goudbruin, de rok van het meisje licht blauw, in het glas wat roode wijn. De achtergrond is fijn grijs. De kleuren maken het stuk niet bont maar zijn wèloverwogen, in volkomen harmonie.

Zonnig, licht is het stuk, dat ik zou willen noemen: De lezer van nieuws-

tijdingen, Verzameling Kappel, Berlijn, (pl. 91). Een oud boertje, ergens buiten voor een herberg gezeten, spelt met belangstelling het nieuws uit een dier 17e eeuwsche „Kranten", die nu rariteiten onzer bibliotheken geworden zijn. Een geestig lachend jonge man tracht mede te lezen. Wat een prachtkop! Achter een balustrade, waarop zij leunt, de waardin. En haar man, steunend met beide handen op de tafel, luistert met aandacht. In het midden een doorkijk, door een inrijdeur, in een bosch. Links is een tuinier bezig met zijn bloempjes, hij heeft er een paar aan een voorbijgaand deftig oud heer gegeven. Buitengewoon is, links op den voorgrond, een bloempot met een keurig verzorgden anjelier; daarbij een blok hout en een hondje.

Wij kennen van Jan Steen maar zeer enkele portretten. Een als portretstuk bedoeld werk, dat nog betrekkelijk vroeg (1655) geschilderd werd, (hij was toen nog met zijn Delftsche brouwerij tobbende) berust bij Lord Penrhyn op Penrhyn Castle (pl. 95). Men noemde het: de Burgemeester van Delft, omdat de toren van de Oudekerk van Delft op den achtergrond staat. In elk geval is het een welgesteld heer, op zijn stoep gezeten, die een bedelares met haar bedeesd opkijkend zoontje te woord staat. Kostbaar gekleed, zonder een blik aan de arme vrouw te wijden, gaat zijn dochter, met paarlen om hals en polsen, een waaier in de hand, hare elegantie door Delft wandelen. Als stadsgezicht reeds is dit werk hoogst opmerkelijk. Welk een geluk, dat Jan Steen zich niet liet verleiden, eenvoudig met portretschilderen den kost te winnen. Dit damesportret bewijst, dat hem zulks best gelukt zou zijn! Inderdaad, dat Jan Steen als hij wilde, uitmuntende portretten kon schilderen, bewijst zijn eigen portret in 's Rijks Museum, dat de rij onzer platen opent (pl. 1). Bode heeft dat portret prachtig beschreven: „Aus „den kleinen, scharf beobachtenden „Augen, den mephistophelisch hoch„gezogenen Augenbrauen, der kräfti„gen Nase, den vollen Lippen, dem „halb sarkastisen, halb jovialen Zug „um den feingeschwungenen Mund „spricht eine frische und offene Natur „von starker Sinnlichkeit, voll Lebens„lust und Kraft, voll von der über„legenen Lebensweisheit eines Dio„genes und doch beseelt von echtem, „gutherzigen Humor. Offen und ge„fällig, leichtlebig und heiter, so „characterisirt ihn Houbraken, und „so schildert er sich selbst in den zahl„reichen Werken, in denen er sich bald „als humorvoller Beobachter, bald „als heiterer Gast inmitten seiner „Freunde und Familienmitglieder „dargestellt hat."

Er bestaat, in particulier bezit in Engeland, nog een later Zelfportret van hem, dat geleden schijnt te hebben.

69

DE VROUW MET DE LUIT

(VERZAMELING E. G. VERKADE TE SCHEVENINGEN)

69

8020

DAME AAN HAAR TOILET
(BUCKINGHAM PALACE TE LONDEN)

8020

Hij ziet er hier wel uit als een vijftigjarige, en houdt den gevulden roemer met rinschen wijn in de opgeheven rechterhand, zijn pijp in de linker. Een aantal van die zelfportretten schijnt verloren geraakt te zijn.

Er is ook nog een portret van een jong heer te paard, in den trant van dergelijke ruiterportretten van Th. de Keyser. Het paard, naar rechts loopend, is wat stijf, maar het portret fraai. Op het zwarte paard een rood zadel; een hond loopt er naast (Dr. Stillwell, New-York).

Dr. Scheurleer te 's-Gravenhage bezit een klein portret van een vioolspeler, omringd door velerlei muziekinstrumenten en muziekstukken.

Men zal hier ook één voorbeeld vinden van de schilderijen, die in oude Catalogi „Een vrolijke Pincxterblom" heetten. Het was een oud gebruik, dat kleine meisjes vóór Pinksteren, langs de huizen gingen, met bloemen getooid, zingend en in een schaal „collecteerend". In mijn jonge jaren liepen de kinderen in de Paschen met „palm en paasch"-stokken rond, een overblijfsel van een dergelijk gebruik. Jan Steen voelde zich blijkbaar tot dit onderwerp aangetrokken. Wij kennen nog vele zulke schilderijen van hem, o. a. één zeer fraai exemplaar te Parijs in het Petit Palais, een ander te Hamburg, een derde in het Palazzo Branco te Genua (helaas zeer verknoeid!) Onze afbeelding (pl. 98) is genomen naar een fraaie schilderij in de verzameling Johnson te Philadelphia, die wel een dozijn werken van Jan Steen bevat o. a. een zeer curieus binnenhuis met verschillende kunstlichten, een voetoperatie, een gebed voor den maaltijd en andere onderwerpen.

Ik veronderstel dat deze „pinksterblom", waarbij een ouder meisje het witte kleed van de hoofdfiguur bij wijze van slippedraagster vasthoudt en een jongen met bloemen op den hoed een boeket aan een langen boomtak gebonden, draagt, nog een vroeg werk is, uit den tijd van de Kermis bij den heer Goldschmidt–von Rothschild te Berlijn (pl. 53). De boomen zijn evenals het heele landschap in dien trant geschilderd en de typen der figuurtjes toonen er veel overeenkomst mede. De ernst, waarmede de kleine haar functie verricht, die aan de processie van geestelijken herinnert, heeft de schilder weer allervermakelijkst uitgedrukt.

Twee groote doeken zijn ons bekend waarop Jan Steen de geschiedenis uitbeeldt van den Satyr, die zich verontwaardigt over den boer, die afwisselend warm en koud blaast. Het is de bekende allegorie op de dubbeltongigheid. De Satyr neemt het den boer kwalijk, dat hij eerst in de handen blaast om ze te verwarmen, daarna op de soep, om die te doen afkoelen. Neen, met menschen, die 't eene

oogenblik warm, 't andere koud blazen, wil hij niets te maken hebben.
Op de schilderij bij den heer A. Philips te Eindhoven, (in de breedte) is de familie bezig het maal te nuttigen. Achter de rijkelijk met brood, goudgele boter en kaas voorziene tafel zit de boer, met pelsmuts op (alles op deze schilderij duidt aan, dat het koud is) en blaast op de soep, die hij nuttigt. Vóór de tafel zit uit een ijzeren pot soep opscheppend, op een laag bankje een flinke, gezonde vrouw met geel jak, paars keurslijf, grauwe rok en oranje kousen. Zij schijnt den brommigen Satyr een onvriendelijk woord toe te roepen. Voor haar staat een zoontje en presenteert haar een test. De jongen is in zacht rood gekleed, en draagt een geelachtigen hoed. Een klein blond meisje voert pap aan een kind in een kinderstoel gezeten. Op den achtergrond een oude vrouw, bezig het vuur in den haard te verzorgen. Een groote jongen staat er zich bij te warmen. Hij bespot den Satyr en lacht hem uit. Rechts, naast de tafel, de Satyr, met bokspooten en een schapenvel om 't naakte lijf geslagen. Hij toont duidelijk zijn misnoegen en wil blijkbaar naar buiten, waar het winter is, zooals wij door de openstaande deur kunnen zien. Ook op dit groote (1.04 X 1.16) en grootsche doek valt weêr die prachtige samenhang tusschen alle figuren te bewonderen. Het is een meesterlijke compositie, vol eenheid en leven. Op een bijna even groot doek, in de hoogte, schilderde Jan Steen hetzelfde onderwerp, weer geheel anders opgevat, maar even voortreffelijk. (Bredius-Museum). Op deze schilderij ziet men, rechts, Jan Steen's vrouw de soep opscheppen. Zij kijkt den Satyr aan en schijnt hem iets te zeggen. Achter haar de twee zoons, de jongste een allerliefst kopje, de oudere bezig zijn soep op te lepelen. In het midden, achter de tafel, de boer, hier dezelfde man die op het groote feestgelag in het Mauritshuis, ex-Steengracht, gezeten is; hij houdt met beide handen zijn soepbakje vast, waarin hij blaast. Achter hem een cariatide-achtige vrouw, een mand met vruchten op het hoofd, bepaald aan een schilderij van Jordaens ontleend. En een oude vrouw, ons uit vele werken van Jan Steen bekend, met een houten kan met schitterende koperen banden. Prachtig is de kop van den links vooraan staanden Satyr, met wijngaardbladen als krans op 't hoofd, steunend op een berkenstam, juweel van schildering. Dien kop vinden wij in het Museum te Schwerin terug op een lezend man. Een beter exemplaar, echt gemerkt, kwam echter in den handel voor. De verblijfplaats van dit laatste stuk is mij onbekend. Uitnemend ook de kat, die onder de tafel zit te eten. Dit stuk is in de hoogte, en daarom werd de compositie wat

DAME AAN HAAR TOILET
(VERZAMELING J. DE BRUYN, SPIEZ)

71

71

8020

JAN STEEN OP DE LUIT SPELEND

(VERZAMELING EARL OF NORTHBROOK TE LONDEN)

8020

meer gedrongen. Maar hoe geweldig is dat stilleven met die goudgele boter in blauwen schotel op mooi wit tafellaken, dat brood, het kommetje en de ijzeren ketel waarmede de vrouw van den schilder manipuleert! Een warm bruine toon is overheerschend, waarbij grijsblauw het kostuum der vrouw, geelachtig de deken van den Satyr en bruinrood het schoteltje waarin de soep opgeschept wordt.

Jan Steen liet een reeks schilderijen na, waarop zijne kinderen bezig zijn met een katje. Op één stuk moet het pap eten, op een ander leert men het dansen. Op de mooie schilderij in 's Rijks Museum wordt het beestje geplaagd, terwijl het dochtertje van Jan Steen, ook al muzikaal, op de fluit speelt. Op het hier afgebeelde stuk (pl. 84) houdt het leelijke oudste dochtertje een pan boven het vuur, de pot met beslag staat bij haar en eierschillen liggen op den grond. Het aardige zoontje, dat ik voor Cornelis houd, heeft het katje vast en een jonger zoontje wil het op melk tracteeren, terwijl hij het pannetje leeg laat loopen. Het aardige jongste dochtertje zit nog in de kinderstoel en eet een stuk pannekoek. Hetzelfde geschoren poedeltje, dat wij op een ander stuk hier terugvinden, (pl. 48) wil blijkbaar het katje te lijf. Een kleurig frisch stuk, met een lichten grijsachtigen achtergrond, alles weêr zoo zeker ontworpen; zonder dat men het merkt is alles juist en beredeneerd op zijn plaats gezet. De drie jongere kinderen zijn lachend, zorgeloos, maar de oudste dochter, die op ze passen moet, kijkt nijdig. Vier modellen, die de schilder steeds tot zijn dispositie had. (Coll. Haga, Nivaa onder den naam: de pannekoekbakster).

Een stuk, dat ik eens bij de firma Dowdeswell te Londen zag (pl. 97) en dat in 1823 voor f 550.– naar Engeland verkocht werd, maar in 1914 weer bij Fred. Muller & Co. in veiling kwam, is een variant op hetzelfde thema. Een meisje, gezeten in een keuken, wil een katje in een boek laten lezen, dat zij in de rechterhand houdt, terwijl zij het beestje, dat een jongen vasthoudt, met een roede bedreigt. De kat, niet op haar gemak, is prachtig uitgebeeld, terwijl een meid, die achter die groep staat en een kleiner jongetje (Cornelis?) om het geval lachen. Fijn van kleur en breed geschilderd.

Gaarne schilderde Jan Steen kwakzalvers, hun waren ventend, en liefst een kiezentrekker, bezig met zijne patienten. Zoo in het Rijksmuseum, waar hij het publiek vergast op een zoo even getrokken kies, en op het alleraardigste stukje in het Mauritshuis, hier afgebeeld (pl. 88) waar hij bezig is een in 't blauw gekleeden jongen gruwelijk te mishandelen. Wij hooren hem schreeuwen en de arme moeder er achter staande, kijkt met innige mêewarigheid naar haar zoontje. Een

troep kinderen omringen het tooneel waarop de meester zijn kunst vertoont, trotsch zijn perkamenten „bul" tentoonstellend, waarop „Carolus Comes" en het jaar 1651. Ik betwijfel dat dit het jaar is van het ontstaan der schilderij — ofschoon — onmogelijk is het niet. De kinderen betoonen niet veel medelijden met den patient en lachen hem nog uit er bij. De kwakzalver draagt een punthoed, bruinen mantel, grijs kostuum en een keten met gouden medaille. Èn als compositie èn als kleur èn door de prachtige uitdrukking en keurige detailschildering, is dit kleine werk wederom een meesterstuk.

Weijerman verhaalt hoe onze schilder, die zeer bevriend was met Frans van Mieris, eens „tegen den ochtendstond" een wedspel met dezen aanging, wie in den kortsten tijd een zeker doekje van bepaalde grootte zou beschilderen. Want Jan Steen had gezegd: „Kaerel, praat je van vaardig „schilderen? ik neem aan je binnen „korte dagen zo te bestommelen met „mijn konst, dat geen mensch zal „konnen zien waar dat F. van Mie„ris is gestooven." Hij nam toen een doekje (maar 't zal wel een paneeltje geweest zijn) „waarop hij drie Rede„rijkers schilderde, die uyt een ven„ster laagen te zingen op een Boeren„kermis, een stukje zoo geestrijk geor„donneert en zo konstiglijk geschildert, „dat het een mirakel scheen aan de „Konstkenners, hoe het doenlijk was „om binnen dat eng bestek des tijds zo „een zaak te voltooyen." Het was vóór den middag al gereed.

Ik meen dit stukje te herkennen in de op (pl. 93) afgebeelde groep in het Bredius-Museum, die met een Hals' achtige breedte van toets en brio is geborsteld. Wij zien drie Rederijkers, waarvan de middelste, een grappenmaker met een krans op het hoofd, uit een muziekblad zingt. Het lied is helaas onleesbaar gemaakt. Maar onderaan, op een bordje, dat aan de balustrade hangt, waarachter de rederijkers zich bevinden: In liefde verwarmt. Heel achter in het midden nog een vierde persoon. Rechts Jan Steen zelf, heerlijk lachend, met een dieproode muts op het hoofd, links een man met een hoogen hoed op en een pen achter het oor. Tweemaal schijnt Jan Steen dit stuk, vergroot, herhaald te hebben. Het eene, gemerkt, bevindt zich thans te München; vroeger hing het in het Museum van Augsburg. Hier staat er iets anders op:

Waerom draegt een sot sijn teecken?
Omdat hij te voren geck geleken.

Het andere behoort den Heer A. Philips te Eindhoven. 1827 werd er een derde verkocht, waarop: in liefde bloeiende.

Ik vermoed, dat de Rederijkers, die voor de schets model zaten, Steen verzochten het stuk voor hen in het groot te copieeren.

DE SCHOONE BATHSEBA

(VERZAMELING DUSCHNITZ TE WEENEN)

73

8020

74

MEISJE, OESTERS ETEND
(VERZAMELING Prof. Jhr. Dr. J. SIX VAN HILLEGOM TE AMSTERDAM)

74

8020

Het stuk bij den Heer Philips lijkt veel tammer dan het Münchener stuk. In de verzameling Johnson te Philadelphia heeft de schilder hetzelfde onderwerp, geheel anders, nog eens, en zeer uitvoerig, met andere modellen, geschilderd (pl. 92). Hier kijken vier rederijkers uit een venster. De eene, rechts, is de man van de tragische rollen, terwijl achter hem de potsenmaker gezichten trekt. Links zingt de joviale komiek; achter hem de deftige oude heer, de père noble. Prachtig zijn allen gekarakteriseerd!

Te Brussel bevindt zich een groote schilderij, waarop men een rederijker ziet, die van een papier leest (of zingt) waarnaar lachende boeren luisteren. Tal van andere figuren, sommigen in tooneelkostuum, drinkers, boeren en burgers bewegen zich op straat. Ik herinner er nog eens aan, dat een oom van Jan Steen zonder twijfel rederijker was en een heele bibliotheek, op de rederijkerij betrekking hebbende, naliet.

Even breed geschilderd als deze Rederijkers-studie en zeer sterken invloed van Frans Hals verradend, is het Vroolijke Trio: een rommelpotspeler, fluitspeelster en een drinker, verzameling Kappel te Berlijn, (pl. 90). De hoofdfiguur, de lachende rommelpotspeler, die een lepel door zijn muts gestoken heeft en vooral zijn lachende tronie, is met zulke forsche vegen op het doek gezet, dat men onmiddellijk aan Hals denkt. Links de kop van een boerin die op de fluit speelt en daarachter een lachende jongen met opgeheven, hoog bierglas. Het is geheel in denzelfden trant geschilderd als de hierboven behandelde studie.

Onze laatste plaat (pl. 100), wel iets te donker uitgevallen, – de schilderij, vroeger in de collectie Yerkes, thans bij iemand die onbekend wenscht te blijven, is helder – heeft men „de Siesta" gedoopt. Een deftig echtpaar, dat op een zomerschen dag in een open kolonnade voor een buitenhuis zit, rust uit van den maaltijd. De wijnkan en vruchten staan nog op de tafel. Terwijl links mijnheer met aandacht in een boek leest, is de huisvrouw, op den rechterarm leunend, in slaap gevallen. Ook het hondje slaapt. De dienstmaagd draagt vaatwerk weg. Op een tafel, in grooten pot een zorgvuldig gekweekte, en liefdevol geschilderde anjelier. Hoe wonderlijk zuiver is die pot, de meloen, de pijp, het wijnglas geschilderd! Welk een rust, welk een siesta stemming ligt er in dit groote kunstwerk! Geen detail is er veronachtzaamd; toch blijft alles ver van gelikt. Men bewondere de uitdrukking van die aantrekkelijke slaapster; kan men dat natuurlijker weêrgeven?

Jammer, dat de reeks platen hier op moest houden. Want al heb ik getracht zooveel mogelijk Jan Steen's

veelzijdigheid te laten zien, er zijn nog heel wat onderwerpen, door hem behandeld, die hier niet aanwezig zijn. Toch hebben wij een rondgang gedaan langs een schoone reeks werken van een meester, dien men nog nooit de eer van een „prachtwerk" schijnt waardig gekeurd te hebben. En toch is hij gelijk aan een kostbare edelsteen met vele facetten geslepen; elke facet straalt een andere kleur uit, en gezamenlijk geven zij een verblindenden glans. En als men bedenkt, dat het mogelijk zou zijn een andere reeks van honderd afbeeldingen naar andere meesterstukken van Jan Steen's onvermoeibare hand samen te stellen, dan mòèt men wel vol eerbied en bewondering opzien tot zulk een genie. Waarlijk, er zijn wel „prachtwerken" gewijd aan „mindere Goden".

Wij spreken bij Rembrandt altijd van het menschelijke van zijn Kunst; hoe hij de diepste roerselen van het menschelijk gemoed doorpeild heeft, en die ontroerend kon weêrgeven. Met enkele pennestreken schetst hij ons op aandoenlijke wijze het nameloos lijden van Maria aan den voet van het kruis. Maar is de kunst van Jan Steen niet ook bij uitstek menschelijk? Alleen vermijdt hij instinctmatig al het tragische, den donkeren kant van het leven. Op het gelaat van zijn „Verloren Zoon" zien wij een gelukkige, blijde uitdrukking. Heeft hij niet al wat een mensch, een vroolijk, levenslustig mensch ondervindt op zoo levendige wijze in zijn doeken vastgelegd, dat wij met hem medeleven, mede lachen met den schilder als hij ons den vroolijken kant van het leven schildert?

Omdat èn Rembrandt èn Jan Steen zoo innig menschelijk zijn in hun Kunst, zien wij niet alleen bewonderend naar hen op, maar geven hun ook een ruime plaats in ons liefhebbend hart.

DE LUITSPELER
(VERZAMELING MARQUIS OF BUTE TE LONDEN)

75

8020

6020